УДК 331.2:349.232

І. В. Луняк,
к. е. н., доцент кафедри статистики,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

ЗАРОБІТНА ПЛАТА ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ДОХОДІВ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ

I. Luniak,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
of the Department of Statistics SHEE "Vadym Hetman Kyiv National Economic University"

SALARY AS THE MAIN SOURSE OF INCOME EMPLOYEE

Визначено роль та місце заробітної плати у формуванні доходів населення. Проведений аналіз структури доходів населення виявив, що в останні роки частка заробітної плати дорівнювала частці соціальної допомоги. Проведено аналіз динаміки реальної та номінальної заробітної плати. Виявлено значну міжрегіональну та міжгалузеву диференціацію в оплаті праці. Здійснено порівняльний аналіз середнього рівня заробітної плати за видами економічної діяльності з основними державними соціальними стандартами.

The role and place of wages in the formation of incomes was indentified. The structure analysis of incomes of population has revealed that in recent years the wage share was equal to the proportion of social assistance. The analysis of dynamics of real and nominal wages was held. Significant inter-regional and inter-sectoral differentiation in salary was identified. The comparative analysis of middle level of economic activity with major state social standards.

Ключові слова: заробітна плата, доходи населення, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум.
Key words: wages, income, minimum wage, living wage.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На рівень і якість життя населення значним чином впливають доходи, які громадяни отримують у процесі трудової діяльності. При цьому невід'ємними факторами, що впливають на підвищення якості життя населення є зайнятість, умови праці, витрати та заощадження, споживання матеріальних благ та послуг, забезпечення житлом та предметами довготривалого користування, рівень освіти, охорона здоров'я, культура, спорт, туризм. Питання підвищення рівня життя населення і досі залишається невирішеним, але з боку держави здійснюються певні заходи щодо забезпечення якісного добробуту людей та наближення до європейських стандартів важливих показників життєвого рівня населення, в першу чергу, доходів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання формування доходів населення, їхнього розподілу та перерозподілу завжди були актуальними. Сучасним тенденціям формування доходів населення присвячено роботи А. Баланди, Д. Богині, А. Гальчинського, В. Гейця, І. Гнибіденка, А. Колота, Е.Лібанової, А. Ревенка, М. Соколик та інших [1—5].

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Доходи та політика їх перерозподілу є найголовнішим фактором, що значно впливає на майнову нерівність у суспільстві.

Доходи населення являють собою сукупність надходжень у грошовій та натуральній формах за визначений проміжок часу, що використовуються фізичними особами з метою споживання та накопичення [6].

Доходи формуються за рахунок заробітної плати, прибутку від підприємницької діяльності, доходу від власності (дивіденди та відсотки від капіталу), надходжень із суспільних фондів споживання (пенсії, стипендії, допомога, дотації) та від особистого підсобного господарства (продукти, кошти від підсобних господарств).

Заробітна плата як соціально-економічна категорія є основним джерелом доходів переважної більшості населення, а рівень реальної заробітної плати значною мірою характеризує матеріальний стан членів суспільства. Для найманих працівників — це вагоме джерело їх існування, життєдіяльності та працездатності.

Підвищення добробуту населення в країні сприяє радикальним змінам у системі розподі-

Передплатний індекс 21847

Таблиця 1. Структура доходів у 2012—2014 рр. в Україні

	2012	2013	2014	2013 до 2012, %	2014 до 2013, %
Доходи, млн грн.	**1457864**	**1548733**	**1531070**	106,23	98,86
у т.ч. заробітна плата	609394	630734	611654	103,50	96,97
прибуток та змішаний доход	224920	243668	257426	108,34	105,65
доход від власності	80769	87952	92016	108,89	104,62
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	542781	586379	569972	108,03	97,20

Джерело: [7], власні розрахунки.

лу суспільних доходів. Структура доходів характеризує рівень реалізації економічної активності населення.

Структуру доходів у 2012—2014 рр. в Україні наведено в таблиці 1.

Доходи населення України у 2014 р. становили 1531070 млн грн., що на 1,14% менше, ніж у 2013 р. В розрахунку на одну особу середньомісячний наявний доход у 2014 р. становив 2308 грн., реальний наявний дохід — 2059 грн.

На рис. 1 графічно наведено структуру доходів у 2010—2014 рр. в Україні.

Заробітна плата в структурі доходів складає основну їх частину. У 2014 р. питома вага заробітної плати становить 39,9%, прибуток та змішаний доход — 16,8%, доходи від власності — 6,1%, соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти — 37,2%.

Спостерігається негативна тенденція зменшення частки заробітної плати у структурі доходів. У 2014 р. зафіксовано найменше значення цього показника за останні роки. Значна питома вага приходиться на соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, що свідчить про ігнорування ролі заробітної плати як джерела доходів населення, зниження її стимулюючої та відтворювальної функцій.

Отже, для збільшення доходів населення доцільно посилити значення соціального захисту шляхом підвищення заробітної плати, посилення трудової активності населення. Заниження вартості робочої сили негативно впливає на розвиток внутрішнього ринку та динаміку економічних процесів. Економіка, яка базується на низькій вартості робочої сили, не спроможна забезпечити високих стандартів споживання, процесів нагромадження, якісного відтворення робочої сили.

Аналізуючи динаміку рівня заробітної плати, слід зазначити, що за останні п'ять років вона зросла у 1,6 разів. У 2014 р. середньомісячна номінальна заробітна плата становила 3480 грн., що на 6,6% більше відповідного показника у 2013 р. Це найменше зростання за останні роки.

У той же час, поряд із зростанням середньомісячної заробітної плати, відбувалось зростання індексу споживчих цін. Динаміку реальної заробітної плати, яка є одним із найважливіших індикаторів рівня життя населення, представлено в таблиці 2.

Реальна заробітна плата у 2014 р., порівняно з 2013 р., зменшилась на 6,5%. Найвищий темп приросту реальної заробітної плати спостерігався у 2004 р. (23,8%), що обумовлено змінами у системі оподаткування (зниження ставки податку з доходів фізичних осіб до 13%). Найменший показник зафіксований у 2009 р., що зумовлено високою інфляцією та впливом фінансово-економічної кризи.

У 2014 р. продовжував зберігатися високий ступінь регіональної диференціації за рівнем оплати праці. Рівень заробітної плати коливається від 2527 грн. в Тернопільській області до 5376 грн. у м. Києві. Співвідношення становить 2,1 рази.

Середньомісячну заробітну плату, вищу за середньоукраїнський рівень, зафіксовано лише в м. Києві, Дніпропетровській, Донецькій та Київській областях. В інших регі-

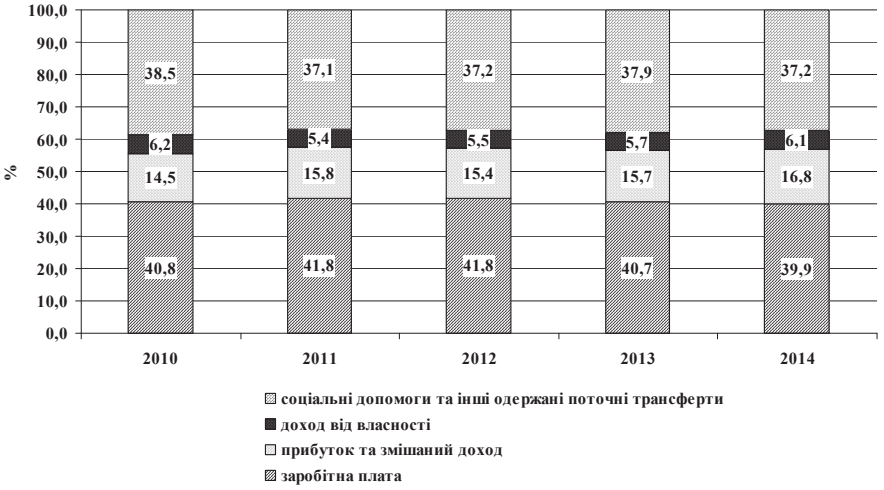

Рис. 1. Структура доходів у 2010—2014 рр. в Україні

Таблиця 2. Динаміка реальної заробітної плати в Україні у 2000—2014 рр.

Роки	Індекс реальної заробітної плати, %	
	до минулого року	2014 р. до відповідного року
2000	99,1	431,5
2001	119,3	361,7
2002	118,2	306,0
2003	115,2	265,6
2004	123,8	214,5
2005	120,3	178,3
2006	118,3	150,7
2007	112,5	133,9
2008	106,3	126,0
2009	90,8	138,7
2010	110,2	125,9
2011	108,7	115,8
2012	114,4	101,2
2013	108,2	93,5
2014	93,5	-

Джерело: [7]; власні розрахунки.

онах рівень середньомісячної номінальної заробітної плати менший за середній рівень в Україні.

Ще однією проблемою оплати праці в Україні є надмірна диференціація заробітної плати за видами економічної діяльності. У 2014 р. найвищий її рівень зафіксований у сфері авіаційного транспорту — 11967 грн., найнижчий рівень — пошті та кур'єрській діяльності — 1934 грн. Найбільший приріст середньої заробітної плати спостерігався саме в тих видах діяльності, де вона найвища.

У таблиці 3 наведено співвідношення середньомісячної заробітної плати до соціальних стандартів, встановлених у 2014 році в Україні за видами економічної діяльності.

За європейськими стандартами, гідна середня заробітна плата має становити не менше 5—6 прожиткових мінімумів. В Україні у 2014 р. це співвідношення дорівнювало 2,86:1. В діяль-

Таблиця 3. Співвідношення середньомісячної заробітної плати до прожиткового мінімуму і мінімальної заробітної плати у 2014 році (в розрахунку на одного штатного працівника)

Види економічної діяльності	Номінальна заробітна плата, грн.	Співвідношення номінальної заробітної плати до мінімального рівня та розміру прожиткового мінімуму, що діяв у відповідному році, %
Всього	3480	285,7
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	2556	209,9
з них сільське господарство	2476	203,3
Промисловість	3988	327,4
Будівництво	2860	234,8
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	3439	282,3
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	3768	309,4
наземний і трубопровідний транспорт	3541	290,7
водний транспорт	3622	297,4
авіаційний транспорт	11967	982,5
складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	4231	347,4
поштова та кур'єрська діяльність	1934	158,8
Тимчасове розміщення й організація харчування	2261	185,6
Інформація та телекомунікації	5176	425,0
Фінансова та страхова діяльність	7020	576,4
Операції з нерухомим майном	3090	253,7
Професійна, наукова та технічна діяльність	5290	434,3
з них наукові дослідження та розробки	4268	350,4
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2601	213,5
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	3817	313,4
Освіта	2745	225,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2441	200,4
з них охорона здоров'я	2463	202,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3626	297,7
з них діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	2841	233,3
Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	2769	227,3
Надання інших видів послуг	3361	275,9

Джерело: [7]; власні розрахунки.

ності авіаційного транспорту середня заробітна плата становила 9,8 прожиткових мінімумів, фінансовій діяльності — 5,8.

Низький рівень заробітної плати, порівняно із прожитковим мінімумом в таких видах економічної діяльності: поштова і кур'єрська діяльність — 1,6:1; тимчасове розміщення й організація харчування — 1,9:1; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги — 2:1; сільське господарство — 2:1.

Слід відзначити, що сучасний стан економіки України поки що не дозволяє підвищити розміри цих стандартів до європейського рівня. Як наслідок такої ситуації є нівелювання основних функцій мінімальної заробітної плати: соціальної, відтворювальної та стимулюючої. Розмір мінімальної заробітної плати є значно нижчим відповідних стандартів країн ЄС.

ВИСНОВКИ

Заробітна плата на сучасному етапі залишається для населення України головним джерелом доходів, але її частка у структурі доходів поступово зменшується. Значна питома вага приходиться на соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, що свідчить про ігнорування ролі заробітної плати як джерела доходів населення, зниження її стимулюючої та відтворювальної функцій.

За результатами проведеного аналізу, можна констатувати, що існують значні міжгалузеві та міжрегіональні нерівності у рівнях середньої заробітної плати. Сучасний рівень мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму не сприяє підвищенню доходів та обмеженню бідності, тому що є низькими, порівняно зі світовими соціальними стандартами, та не відповідає співвідношенню рівня мінімальної заробітної плати до прожиткового мінімуму. У країнах Євросоюзу таке співвідношення становить 2—2,5 прожиткового мінімуму, в Україні — 1÷1. Зазначені проблеми вимагають розробки ефективних заходів щодо встановлення раціонального співвідношення в оплаті праці, що поєднує економічну динаміку в регіонах та соціальну справедливість.

Література:

1. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / А.М. Колот, Г.Т. Куліков, О.М. Поплавська [та ін.]; за заг. ред. А. М. Колота, Г.Т. Кулікова. — К.: КНЕУ, 2008. — 274 с.

2. Конкурентоспроможність робочої сили в системі соціально-трудових відносин: монографія / Богиня Д.П., Куліков Г.Т., Лісогор Л.С. та ін. — К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. — 214 с.

3. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: монографія / Е.М. Лібанова. — Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. — К.: КНЕУ, 2008. — 330 с.

4. Ринок праці України: перспективи євроінтеграції: монографія / Гнибіденко І.Ф. [та ін.]; за ред. І.Ф. Гнибіденка; Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України. — К.: ДКС центр, 2012. — 245 с.

5. Соколик М.П. Мінімальні соціальні стандарти у формуванні середньомісячної заробітної плати в Україні / М.П. Соколик // Економіст. — 2010. — № 5. — С. 52—57.

6. Политика доходов и заработной платы: Учебник / Под ред. П.В. Савченко и Ю.П. Кокина. — М.: Юристъ, 2000. — 456 с.

7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua

References:

1. Kolot, A.M. Kulikov, H.T. and Poplavs'ka, O.M. (2008), Doslidzhennia problem oplaty pratsi: porivnial'nyj analiz [Research problems of wages: comparative analysis (Ukraine and the EU)], Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

2. Bohynia, D.P. Kulikov, H.T. and Lisohor, L.S. (2003), Konkurentospromozhnist' robochoi syly v systemi sotsial'no-trudovykh vidnosyn [The competitiveness of the labor force in the system of social labor relations], In-t ekonomiky NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

3. Libanova, E.M. (2008), Bidnist' naselennia Ukrainy: metodolohiia, metodyka ta praktyka analizu [The poverty population of Ukraine: methodology, methods and practices of analysis], Instytut demohrafii ta sotsial'nykh doslidzhen' NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

4. Hnybidenko, I.F. (2012), Rynok pratsi Ukrainy: perspektyvy ievrointehratsii [The labor market in Ukraine: prospects of European integration], DKS tsentr, Kyiv, Ukraine.

5. Sokolyk, M.P. (2010), "Minimal social standards in the formation of average monthly salary in Ukraine ", Ekonomist, vol. 5, pp. 52—57.

6. Savchenko, P.V. Kokyn, Yu.P. (2000), Polytyka dokhodov y zarabotnoj platy [Policy of incomes and wages], Yuryst', Moscow, Russia.

7. The official site of the State Statistics Service of Ukraine, available at: http://www.ukrstat.gov.ua (Accessed 29 September 2015).

Стаття надійшла до редакції 20.10.2015 р.